

Három arckép '56-ból

„Ahány ember, annyi ötvenhat” - mondta Göncz Árpád. Három halálraítélt és kivégzett arcképe következik. Sorukban több a párhuzamos, mint a különbözőség.

Márton László

Angyal István

Neve talán a legismertebb. „Nagy, rusztkus kő legyen a névtelen csöcselék emléke, amelyből lettünk, mellyel egyik voltunk” - írta búcsúlevelében a Tüzoltó-utcai felkelők parancsnoka. És hozzátette: „ha bántani lehet még minket valamilyen, hogy esetleg mártírt, vagy hőst csinál belőlünk a 'hálás utókor’”.

Ha csöcselék nem is, proletár lett, de maga választotta. A háború után beiratkozott a bölcsészkarra, de hamarosan kizárták, mert a dogmatikus törpékkal szemben Lukács Györgyöt támogatta. Dunapentelén (a későbbi Sztálinvárosban) lett vasbetonszerelő. Az „igazi szocializmust” kereste, '56 október 23. éjjelén még a rádióval lövöldözött, azután a Tüzoltó-utcai felkelőcsoporthoz állt. A Pongrátz fivérek vezette, meglehetősen vegyes Corvin-köziek szomszédságában ez volt az egyetlen csoport, amely, miközben a szovjet csapatokkal tűzharcot vívott, a nemzetiszínű zászló mellé a vöröset is kítűzte. Magyarokra nem lőttek, a kezükre került ávosokat, vagy akiket annak vélték, biztonságba helyezték. Egy magát atállónak álcázó szovjet felderítő tisztet is befogadtak a csoportba. Angyal István tárgyalásán is szocializmus hívének vallotta magát.

Valószínűleg éppen ezt, a szándékok és tettek gyermeki tisztaságát nem tudták elviselni a vérbírák. Már novemberben letartóztatták és az elsők között végezték ki.

Nickelsburg László

A konszolidáció időszakában, október 28-án vette át a Baross-tériek parancsnokságát. Jól idősebb volt a csoportot alakító tizenéveseknél. A sors különös fintora, hogy mielőtt a szovjet csapatok és az ÁVH

ellen fegyvert fogott volna - polgári foglalkozása, a műszerészség mellett maga is a politikai rendőrség ügynöke volt. Kivételes szervezőnek bizonyult, a szedett-vedett csapatot fegyelmezett nemzetőr osztággá alakította, még agit-prop osztályt is működtetett. Megfontoltsága, tapasztalata november 4-én vált fiatal beosztottjainak hasznára. A visszatérő szovjet csapatok túlrejtését látva, a reménytelen harc beszüntetésére és a csoport feloszlására adott parancsot.

Kádárék „igazságszolgáltatására” jellemző, hogy egyazon vádért kétszer ítélték el. Először életfogytiglanra, majd egy újabb perben halálra. A megtorlóknak vérre volt szükségük, lehetőleg olyanokra, akik a forradalom napjaiban mások vérére kímélték. Nickelsburg László volt, az események után öt évvel az '56-os perek utolsó kivégzettje.

Földes Gábor

A háromjuk közül talán az ő sorsa a letragikusabb. Az ő kezébe még a szó képletes értelmében sem tapadt vér - ellenkezőleg, két alkalommal is a tömeg és a hatalom képviselői közé állt. Először, amikor a győri börtönt támadták meg, másodszer, amikor parlamenterként Mosonmagyaróvárra küldte Szigethy Attila, a győri Nemzeti Tanács elnöke. Színházi emberként egyetlen fegyvere a szó volt, ezzel gátolta meg lincselést.

A megtorló kádári hatalomnak azonban sok vérre volt szüksége, a nagytehetségű rendező vére is. Első letartóztatása után bűncselekmény hiányában elengedték. Még ideje maradt az elnyomók és elnyomottak harcáról szóló remekmű, a Bánk Bán rendezésére. Ha akarta volna, Győrből két óra alatt Bécsbe érhetett volna, de elképzelni sem tudta, hogy még egyszer érte jönnek. Másodszori letartóztatása után olyan vádat koholtak ellene, amely egyenes úton vezetett az akasztófa felé. A tárgyalás a Pártközpontban előzőleg meghozott ítélet egyszerű kihirdetése volt. 1957 tavaszán a munkásság fegyveres ellenállásának, a diákmozgalmak megtörése után az értelmiség terrorizálása volt a

fő feladat. Földes nem kért kegyelmet... és erre nem is számíthatott.

Hittek és csalódtak

Angyal István, Nickelsburg László és Földes Gábor pályájában több párhuzamot is felfedezhetünk. Mindhárman felszabadulásként éltek meg a háború végét, mindhárman hittek az új rendszerben, mindhárman csalódtak. 1953-ban mindhárman Nagy Imre személyében és társaiban látták a kiutat. Amikor a hatalom ostobasága és elvetemültsége fegyveres felkelést váltott ki, mindhárman csatlakoztak hozzá - a szabadságból születő új rend hívei és a vérontás ellenfeleiként. A háború után különböző utakon indultak, de mindhárma valamiféle közösségekben kereste identitását. Földes Gábor belépett a pártba és népi kollégista lett, Angyal István pártvonkivüli kommunistának vallotta magát, Nickelsburg valószínűleg ezért tett szolgálatokat a titkosrendőrségnek.

De miért nem érezték természetes módon, hogy ide, ehhez az országhoz és ehhez a néphez tartoznak? Mert 1944-ben történt valami. Angyal István megjárta Auschwitzot, ahol végignézhette, amint nővérét szőkési kísérletért felakasztják. Nickelsburg László, akit társai „zsidó Laci”-ként emlegettek munkaszolgálatra vitték. Földes Gábort deportálták, de megszökött és bujkálva érte meg a szovjet csapatok érkezését. „A holokauszt átrendezte a zsidó emberek értékrendjét, a kommunista rendszer legyalulta a maradék identitást is” - írja Radnóti Zoltán rabbi. Angyal, Földes, Nickelsburg 1956 őszen lelte meg a kaput, amelyen át visszatérhetett a magyar társadalomba. Múltjával, gyászával, csalódásaival. Olyanként, amilyen volt.

Érdemes-e, szabad-e hat évtized elmúltán erről beszélni? Úgy gondolom, igen. Nem csak szabad, szükséges is.

Ostoba érvek

1956 után és maig is két ellentmondó mítosz kering '56-ról. Az elsőt az idők és az ösztönök mélyéből előbújó őspatkányok terjesztik: mindent a zsidók csináltak, mindenért ők felelnek. A kapitalizmusért, a kommunizmusért, a forradalmakért / ellenforradalmakért. A forradalmat követő megtorlás éveiben, többek között Marosán György hangoztatott ilyeneket, a rendszerváltás után Csurka és sokan mások.

A második, egyidejűleg terjesztett mítosz szerint '56 lényegében antiszemita volt, a zsidók csak az elnyomó rendszerrel teljes azonosulás, vagy a távozás között választhatnak. Alkalmassá először az első, majd a másodikat. Az azonosulás beolvadást jelentett, a

Ebek ötvenhatján

Révész Sándor

Lázadó ország - elnyomó kisebbség. Ebben a sémában a legegyszerűbb és legnépszerűbb emlékezni a forradalomra. Az egyszerű sémák többnyire hamisak. Ez is az. A forradalom politikai és véleményformáló elitjét jelentős részben azok alkották, akik korábban az elnyomó kisebbséghez tartoztak, és annak részeként súlyos és indokolt lelkiismeret-furdalásra adtak okot maguknak. '56 kapcsán mindig azokra gondolunk, akik nem estek ki a forradalmiságból. Belehaltak, emigráltak vagy ellenzékben maradtak. A többség azonban kioltotta, vagy jó mélyre eltemette magában '56-ot. Az írók, újságírók, művészek és önmagukkal meghasonlott politikusok nagy, forradalmas tömegéből picike ellenzék maradt. Sokszor annyian voltak, akik a szabadság igényétől megtisztított nemzeti közmegegyezés kádári ideáját táplálták. A bűnbánatra ellen bűnbánat tetéződött. Az eltépett tagkönyvek összeragadtak.

Nem az ország népe harcolt '56 őszen, hanem tízezrek. A fegyveres csoportok a harcmentes napokban duzzadtak föl, s a végzetes szovjet invázióval csak kevesen vették fel a harcot. Igazuk volt, nem kell reménytelen harcban fiatalon meghalni. Az aktív kisebbséget a végleges leveretésig a többség egyetértése, együttérzése, szolidaritása vette körül. Kevesen harcoltak, sokan drukoltak és sztrájkoltak. Aki a lázadó, a háta mögött álló országból ment be a börtönbe, vele szemben álló, a lázadókkal szemben ellenséges országba lépett ki a börtönből. Ezt Eörsi István nagyon szépen írta meg.

A többség engedett a kényszernek, az erőszaknak és félt a megfélemlítőtől. Rendkívüli helyzetektől és sajátos kisebbségektől eltekintve ez szokott történni. Ez a természetes. „Nem muszáj hősnak lenni, ha nem lehet.” Nálunk azonban ennél kicsit több történt. Akit sikerrel félemlített meg, sokkal inkább érzett közösséget azokkal, akik megfélemlítették, mint azokkal, akik nem félték vele. Lengyelország tisztelettel és együttérzéssel nézett a forradalmas Magyarországra. Magyarország haraggal és megvetéssel nézett vissza negyedszázaddal később a forradalmas Lengyelországra.

'56-ban összevegyült a kutyák és a farkasok dala. Az ország népe fázott is, éhes is volt, az oldalát is átölték, viszont szabad sem volt. Ebben a helyzetben együtt dalolnak a rab farkasokkal az éhes kutyák. Amikor azonban a rendes kutyaeletre mód mutatkozik, elváltak az eb az ordástól. Persze mindkét dal hamis. Hosszabb távon fenntarthatatlan, de mindenképp élvezhetetlen a szabadság a nyomorban és a jólét a szolgaságban.

Annál könnyebb egy országot elnyomni, minél kevésbé érzi magát elnyomottnak. Ezért is lehetett viszonylag könnyedebben fenntartani Magyarországon a fenntarthatatlant. De ez a hatás nem tűnik el a rendszerrel. Az, hogy a szabadságigény fenntartásának mekkora volt az értéke, a becsülete a társadalomban egykoron, a legkevésbé sem független attól, hogy mekkora most. A forradalom ünnepe azoké, akik benne maradtak. Akik a szabadság igényét fenntartották és fenntartják. Vajha egyszer országos ünnep lehetne!

múlt, a személyiség teljes feladását feltételezte, társulva a hamis hipotézissel, hogy az önfeladást a külvilág is tudomásul veszi és elfogadja. A távozás a legtöbb esetben egyetlen célországot jelentett, ahol a bevándorló az önazonosság újabb átfogalmazására kényszerült.

A képlet sötétén ostoba, úgy szólván minden észérvek ellenáll. Természetesen mindenre lehet példát találni. Kérdés, hogy van-e értelme? Felsorolni Nagy Imre környezetéből neveket, az íróházat, a Petőfi körösöket, az '56 őszi diákmozgalmak résztvevőit? Szembeállítani velük a Rákosi kor négyesfogátát, az ÁVH és más elnyomó szervek főtisztjait? A Rajk per áldozatait, akiket saját „hittersosai” juttattak akasztófára? A hajdani ávos főnököt, aki azonos származású helyettesét vereti agyon? A rendőrezredest, aki Nagy Imre és társai letartóztatásával alapozza meg karrierjét, hogy a végén Izraelbe távozzon? A kevés, de mégis megtörtént lincselés, kevés ártatlan áldozatát?

Aki ilyen statisztikát készít, bonyolult, kanyargó életutakat, gyökeresen különböző helyzeteket próbál egyetlen kartotékba gyömöszölni. Aki nagyvonalúan átsiklik a történet kényelmetlennek tűnő részletei felett, sem lehet különb az előzőnél!

Gázkamra helyett akasztás

Marad az egyetlen megoldás, amely a történetet a propagandistától megkülönbözteti: semmit sem eltagadni, mindent mérlegelni, igazat mondani akkor is, ha tudjuk, hogy a teljesnek vélt igazság megközelíthetetlen.

„Egy folyó irányát nem az általa hordott szemét határozza meg” - jellemezte a történetet Déry Tibor bebörtönzése előtt. Október 23. mostanság nem az akkori folyó emlékezetének, hanem az azóta felhalmozott szemét szőnyeg alá söprésének napja. Hányjánosok tobzódásának, egyre torzabb személyiségek ikonná avatásának alkalma. Angyal István pontosan ettől tartott, ezért tiltakozott búcsúlevelében a „hálás utókor” merényletei ellen. Nem felejtést, tisztességet kért tőlünk. Angyal István, Földes Gábor, Nickelsburg László története hetven évvel ezelőtt, 1944-ben kezdődött, és ha gyilkosáikon múlik 1944-ben be is fejeződött volna. Tizenkét évig keresték szabadságukat, méltóságukat, amelytől 44-ben megfosztották őket. Gázkamra, tarkónlövés helyett akasztófa várta őket. De ezt a sorsot, ha nem is keresték - választották. Ezt a halált, ha nem is kívánták - vállalták. A föld, amely 44-ben kitagadta őket, '56 után befogadta csontjaikat.

HÉTRŐL-HÉTRE TALLÓZUNK A MAGYARORSZÁGI NÉPSZAVA SZÉP SZÓ MELLÉKLETÉBŐL.